

บทบาทหน้าที่ของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก*

The role of Intangible cultural heritage in the production of the community identity: the case study of Nangkatao sub-district, Nakornthai district, Phitsanulok province

ขวัญชนก นัยจรรย์ (Khwanchanok Naijarun)**

กฤษณา ชาญณรงค์ (Kritsana Chanarong)***

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนของตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ สืบค้นข้อมูลมรดกวัฒนธรรมโดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR : Community Based Research) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และอธิบายผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ตำบลหนองกะท้าว ปรากฏจำนวน 6 ด้าน ได้แก่ 1) วรรณกรรมพื้นบ้าน 2) ศิลปะการแสดง 3) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณีและเทศกาล 4) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล 5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม และ 6) กีฬาภูมิปัญญา เมื่อนำมาวิเคราะห์คุณค่าอัตลักษณ์มรดกวัฒนธรรม พบว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาวตำบลหนองกะท้าว มีบทบาทหน้าที่ในการอธิบายกำเนิดอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม มีบทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษา อบรมระเบียบสังคม รักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม และมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม ซึ่งมรดกวัฒนธรรมเหล่านี้ช่วยสร้างอัตลักษณ์ของคนในชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ ให้มีความเข้มแข็ง มีปฏิสัมพันธ์ และสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขบนพื้นฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มชน

คำสำคัญ : มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, อัตลักษณ์ชุมชน, ตำบลหนองกะท้าว จังหวัดพิษณุโลก

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง การศึกษามรดกวัฒนธรรม ตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
Assistant Professor Dr., Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pibulsongkram Rajabhat
University. , nkhwanchanok@hotmail.com, 0814429080

*** อาจารย์ ประจักษ์สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
Lecturer., Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pibulsongkram Rajabhat University. ,
kritsana_b11@hotmail.com, 0895679557

Abstract

The objective of this research was to examine the role of Intangible cultural heritage in the production of the community identity in Nongkatao sub-district, Nakornthai district, Phitsanulok province. The study presented the qualitative research method by using Community Based Research (CBR). This method referred to the process that brought a variety of participants who were the researchers and community members that worked the sub-district administrative organization and the villagers who lived in Nongkatao sub-district. These community members and villagers helped to investigate the data of cultural heritage in order to get the accurate results. The findings of this research found that there were six aspects of community culture in Nongkatao sub-district: 1) Folk literature (traditional literature) 2) Performing arts 3) Social practices, a rite or traditional and festival ceremonies 4) Knowledge and practices concerning nature and universe 5) Traditional craftsman 6) Folk sports and traditional games. The value and identity of Intangible cultural heritage revealed that Nongkatao sub-district had the roles of explanation in the original community identity as well as traditional and festival ceremonies. Moreover, this value also presented the roles of education and practices in the common law tradition in order to maintain behavioral standards of society. In addition, this value showed that the roles of Intangible cultural heritage coped with frustration of individuals that several problems came from social norms. Therefore, all aspects of Intangible cultural heritage supported the identity of community members who had cultural and ethnic diversity in order to gain strength, desirable interaction as well as living together happily and peacefully in the society based on traditional culture which expressed each part of the group members.

Keywords: Intangible cultural heritage, community identity, Nongkatao sub-district Phitsanulok province

บทนำ

ตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย ปัจจุบันแบ่งเขตการปกครอง เป็น 27 หมู่บ้าน การตั้งชุมชนประกอบไปด้วยกลุ่มคนพื้นเมืองนครไทย และกลุ่มคนที่อพยพมาจากพื้นที่อื่น คือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ มาตั้งถิ่นฐานทำกิน ดังนั้นในชุมชนจึงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและพิธีกรรม เช่น การจุดบั้งไฟ การเลี้ยงปู่บ้าน การแห่ปราสาทผึ้ง การเทศน์มหาชาติ การแห่ธง การทำบุญกลางบ้านและบวงสรวงเทพารักษ์ต้นโพธิ์เสด็จ ประเพณีดังกล่าวนี้ถือเป็นประเพณีพื้นถิ่นของตำบลหนองกะท้าวแสดงให้เห็นถึงความเชื่อและความหลากหลายทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน อันเป็นสิ่งหลอมรวมให้กลุ่มคนในชุมชนมีความผูกพันกัน นำไปสู่การอยู่ร่วมในพื้นที่เดียวกันอย่างเกื้อกูลและสามัคคี

นอกจากประเพณีพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนแล้ว ยังรวมไปถึงวิถีชีวิตการกินอยู่ เช่น การกินข้าวเจ้า การกินข้าวเหนียว การรักษาโรคภัยไข้เจ็บโดยใช้หมอยาชาวบ้าน เป็นต้น ดังนั้นวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่มีการสั่งสม สืบทอดและปรับเปลี่ยนเพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมเป็นเครื่องช่วยให้สมาชิกในชุมชนมีความเข้าใจ ซาบซึ้งและเกิดความภาคภูมิใจร่วมกัน นอกจากนี้ยังแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมด้วย

การศึกษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนเป็นการค้นหาอัตลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งยังเป็นการสร้างจิตสำนึกให้คนตระหนักถึงคุณค่าของท้องถิ่นและสร้างความเชื่อมั่น ภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชน ซึ่งนับเป็นความเคลื่อนไหวที่ก้าวหน้าจากการศึกษาตามระเบียบแบบแผนในตำราวิชาการหรือหนังสือเรียนที่เขียนถึงวัฒนธรรมไทยในแบบฉบับ ให้กลายเป็นความมีส่วนร่วมของชุมชนในการบอกเล่าเรื่องราว วิถีชีวิต ความเชื่อ ภูมิปัญญาของตนเอง ดังที่จารุวรรณ ธรรมวัตร (2559) กล่าวถึงการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนผ่านเรื่องเล่าว่า การศึกษาเรื่องเล่าเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างพลังชุมชน วิธีการศึกษาเรื่องเล่าใช้วิธีการศึกษาแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral history) ผู้ศึกษาควรใช้วิธีการสัมภาษณ์คู่กับการเข้าร่วมสังเกตการณ์ชีวิตความเป็นอยู่ ความเป็นไปของหมู่บ้านและการรับรู้อารมณ์ร่วมของคนในพื้นที่ โดยอ้างอิงแนวคิดของ Malinowski, 1948 (อ้างอิงในจารุวรรณ ธรรมวัตร, 2559) ที่ว่า การศึกษาเรื่องเล่าต้องศึกษาบริบททางสังคม วัฒนธรรม ไม่ใช่ให้ความสำคัญกับตัวบท (text) ต้องสนใจผู้เป็นเจ้าของเรื่องเล่า บทบาทของเรื่องเล่าในการรวมกลุ่มและการให้ความสนุกสนาน การเล่าเรื่องจึงเป็นการสื่อสารที่อาจมุ่งให้ความรู้ มุ่งให้รับรู้หรือมุ่งให้ผลด้านอารมณ์ความรู้สึก ผู้ศึกษาต้องวิเคราะห์หาแก่นและแกนของเรื่องเล่า จุดเน้นของเรื่องเล่าตลอดจนตรรกะภายในเรื่องเล่า ผลการศึกษาคือ การรับรู้ปรากฏการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และความคิดของผู้เล่า การศึกษาบริบททางวัฒนธรรมดังกล่าว สามารถศึกษาตามแนวทางคติชนวิทยา ดังที่ วิลเลียม บาสคอม (William R. Bascom, 1965) ได้ใช้ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ (Functionalism) อธิบายว่าคติชนวิทยามีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมอยู่ 4 ประการ คือ หน้าที่ในการอธิบายความ คับข้องใจของมนุษย์จากกฎข้อบังคับของแต่ละสังคมในระดับที่แตกต่าง กัน หน้าที่ให้แก่งัดแก้มนุษย์ หน้าที่ให้การศึกษามรดกคนในสังคม และหน้าที่ในการสร้างระเบียบ บรรทัดฐาน และแบบแผนพฤติกรรมแก่คนในสังคม และจากแนวคิดของสุชาติ แสงทอง (2560) ที่กล่าวว่า การทำกิจกรรมใดควรมาจากฐานรากของชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การนำผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมมากเท่าใด โอกาสความสำเร็จจะสูงขึ้นตามไปด้วย ดังนั้นการศึกษาวรรณกรรมชุมชนจึงเป็นแรงผลักดันในชุมชนท้องถิ่นให้สามารถกำหนดทิศทางของตนเองเพื่อวางแผนก้าวสู่อนาคตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษามรดกวัฒนธรรมชุมชนผ่านประวัติศาสตร์บอกเล่าของคนในชุมชน โดยเลือกใช้การดำเนินการวิจัยในลักษณะกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR : Community Based Research) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเป็นศูนย์กลาง เปิดโอกาสให้สมาชิกในตำบลหนองกะท้าวทุกคนที่มีความแตกต่างทางเศรษฐกิจ และสถานะทางสังคม มาร่วมใช้ศักยภาพของตนในการศึกษา สืบค้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษาประวัติศาสตร์และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นมีความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ และสร้างอัตลักษณ์ที่แท้จริงของชุมชน นอกจากนี้

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ยังสามารถนำมาเป็นข้อมูลในการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนได้อีกด้วย

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะสืบค้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก และนำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สืบค้นได้มาวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน ของตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในการอธิบายอัตลักษณ์มรดกวัฒนธรรมชุมชน ตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก

ขอบเขตของการวิจัย

ด้านพื้นที่

ตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วยหมู่บ้านจำนวน 27 หมู่บ้าน

ด้านเนื้อหา

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่พบในตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก จำนวน 6 ด้าน คือ 1) วรรณกรรมพื้นบ้าน 2) ศิลปะการแสดง 3) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณีและเทศกาล 4) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล 5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม และ 6) กีฬาภูมิปัญญา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้ใช้ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ตามแนวคิดของศิริพร ณ ถลาง (2557) ที่ปรับทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของ วิลเลียม บาสคอม (1956) มาเป็นกรอบ ในการอธิบายบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคม จำแนกออกเป็น 3 ประเด็น คือ

1. บทบาทหน้าที่คติชนในการอธิบายกำเนิดอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม
2. บทบาทหน้าที่คติชนในการให้การศึกษา อบรมระเบียบสังคม และรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม
3. บทบาทหน้าที่คติชนในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR : Community Based Research) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเป็นศูนย์กลาง โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกในตำบลหนองกะท้าวทุกคนที่มีความแตกต่างทางเศรษฐกิจ และสถานะทางสังคม มาร่วมใช้ศักยภาพของตนร่วมศึกษาสืบค้นมรดกวัฒนธรรมเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และทฤษฎีบทบาทหน้าที่
2. สร้างเครือข่ายชุมชน ลงพื้นที่ศึกษา สัมภาษณ์ข้อมูลทุติยภูมิและปฐมภูมิของชุมชนโดยการสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน และนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ ตามกรอบการศึกษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกระทรวงวัฒนธรรม ที่กำหนดประเภทของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็น 6 ประเภท (คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, 2560) ดังนี้ 1) วรรณกรรมพื้นบ้าน 2) ศิลปะการแสดง 3) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล 4) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล 5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม และ 6) กีฬาภูมิปัญญาไทย
3. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล โดยให้ชุมชนเจ้าของพื้นที่จำนวน 12 คน ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้านของตำบลหนองกะท้าวเข้าร่วมสะท้อน เติมเต็ม ตรวจสอบและแก้ไขข้อมูลถ้ามีข้อผิดพลาด
4. นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์คุณค่าอัตลักษณ์มรดกวัฒนธรรมชุมชน ตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย โดยใช้ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ตามแนวคิดของศิริพร ณ ถลาง (2557) ที่ปรับทฤษฎีบทบาทหน้าที่ของวิลเลียม บาสคอม (William R. Bascom, 1956) มาเป็นกรอบในการอธิบายบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคมจำแนกออกเป็น 3 ประเด็น คือ
 1. บทบาทหน้าที่คติชนในการอธิบายกำเนิดอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม
 2. บทบาทหน้าที่คติชนในการให้การศึกษา อบรมระเบียบสังคม และรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม
 3. บทบาทหน้าที่คติชนในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม
5. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่าตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก มีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จำนวน 6 ด้าน ได้แก่ 1) วรรณกรรมพื้นบ้าน จำนวน 42 เรื่อง 2) ศิลปะการแสดง จำนวน 1 การแสดง 3) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล จำนวน 23 เรื่อง 4) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล จำนวน 22 เรื่อง 5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม จำนวน 9 เรื่อง และ 6) กีฬาภูมิปัญญาด้านการละเล่นพื้นบ้าน จำนวน 4 ชนิด รวมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น 101 เรื่อง มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าวเมื่อนำมาจำแนกตามกรอบการวิจัยทั้ง 6 ด้านนี้ พบว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแต่ละด้านต่างมีบทบาทหน้าที่ในสังคมที่แตกต่างกัน เพื่อธำรงรักษาความเป็นชุมชนให้คงอยู่สืบไป ซึ่งสามารถนำมาวิเคราะห์คุณค่าและอัตลักษณ์วัฒนธรรมของพื้นที่ตามบทบาทหน้าที่ของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ ที่ดำรงอยู่ในชุมชน โดยใช้ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ (Functionalism) ที่มองว่าวัฒนธรรมส่วนต่าง ๆ ในสังคมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ทั้งทางด้านปัจจัยพื้นฐานด้านความมั่นคงของสังคม และความมั่นคงทางจิตใจ วัฒนธรรมในส่วนที่เป็นคติชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเล่าประเภทต่าง ๆ เพลง การละเล่น การแสดง ความเชื่อ พิธีกรรม ล้วนมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทางด้านจิตใจ และช่วยสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงทางวัฒนธรรมให้แก่สังคม (ศิริพร ณ ถลาง, 2557)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก สามารถจำแนกบทบาทหน้าที่ได้ดังนี้

1. บทบาทหน้าที่ในการอธิบายกำเนิด และอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม

วัฒนธรรมส่วนต่าง ๆ ในสังคมมีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ทั้งทางด้านปัจจัยพื้นฐานทางด้านความมั่นคงของสังคม และความมั่นคงทางจิตใจ ประเพณี พิธีกรรม มีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ทั้ง 2 ด้าน คือ ทางด้านสังคมและทางด้านจิตใจ พิธีกรรมเป็นเรื่องของกลุ่มชน แสดงให้เห็นการรวมพลังของคนในสังคม การประกอบพิธีกรรมแต่ละครั้งทำให้สมาชิกในสังคมรู้สึกมั่นคง อบอุ่น พิธีกรรมจึงเป็นกลไกในการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชน และหน้าที่ประการสำคัญของพิธีกรรม คือ ช่วยให้ผู้มีมนุษย์มีความมั่นคงทางใจ มีความสบายใจขึ้น เพราะพิธีกรรมมักเกี่ยวข้องกับการขอรับรองให้อำนาจเหนือธรรมชาติช่วยเหลือในสิ่งที่มนุษย์ไม่มั่นใจ เช่น ขอฝน ขอให้ผลผลิตดี ขอให้หายเจ็บไข้ ทั้งนี้พิธีกรรมมักมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ตำนาน จนอาจกล่าวได้ว่า สมาชิกในสังคมใช้เรื่องเล่าประเภทตำนานในการอธิบายเหตุผลและที่มาในการประกอบพิธีกรรม ตำนานจึงเป็นส่วนที่เป็นนามธรรม ในขณะที่พิธีกรรมเป็นส่วนที่เป็นรูปธรรม (ศิริพร ณ ถลาง, 2557) บทบาทหน้าที่ของคติชนในการอธิบายการเกิดวัฒนธรรมของชุมชน ตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทยจากการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์พบว่าข้อมูลมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมของตำบลหนองกะท้าวที่มีบทบาทหน้าที่ในการอธิบายกำเนิดอัตลักษณ์และสถานภาพของคนในสังคม สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประการ คือ บทบาทหน้าที่ในการให้คำอธิบายเกี่ยวกับกำเนิดอัตลักษณ์และสถานภาพของบุคคลในสังคม และบทบาทหน้าที่ในการให้คำอธิบายที่มาของการประกอบพิธีกรรม สามารถอธิบายได้ ดังนี้

1.1 ตำนานกับการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มคนหนองกะท้าวและสถานภาพของคนในสังคม

สาเหตุหนึ่งที่ปรากฏบทบาทหน้าที่ในการอธิบายกำเนิดอัตลักษณ์และสถานภาพของคนในสังคม เป็นเพราะทุกหมู่บ้านล้วนมีตำนานเล่าขานถึงความเป็นมาของบรรพบุรุษและถิ่นที่อยู่ซึ่งมีวัฒนธรรม ความเชื่อที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานจนกลายเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ยกตัวอย่าง ตำนานเรื่องพ่อทองศรี แม่พิมพา ที่ ชาวหนองกะท้าวเล่าขานต่อกันมาว่า พ่อทองศรี แม่พิมพา ที่เป็นคนกลุ่มแรกเข้ามาตั้งหลักปักฐาน ทำมาหากินในตำบลหนองกะท้าว รวมถึงเกิดเรื่องราวมหัศจรรย์ ในช่วงที่สองตายายเข้ามาอยู่ในตำบลหนองกะท้าว คือ มี ต้นโพธิ์ใหญ่เกิดขึ้นอย่างมหัศจรรย์ บางคนเล่าว่าต้นโพธิ์ลอยมากลางน้ำ แต่บางคนเล่าว่าต้นโพธิ์ลอยลงมาจากฟ้า แต่จุดร่วมของตำนานที่เหมือนกัน คือ สองตายายเป็นคนนำต้นโพธิ์มาปลูกในปัจจุบัน ชาวหนองกะท้าวเชื่อว่าสองตายายเป็นต้นกำเนิดของคนหนองกะท้าวในปัจจุบัน จึงได้แสดงความกตัญญูโดยตั้งชื่อหมู่บ้านว่าหนองสองเฒ่า ต่อมาเปลี่ยนเป็นชื่อหนองกราบเท้า เพื่อแสดงความกตัญญูต่อสองตายาย และเวลาต่อมาชื่อหนองกราบเท้าได้เพี้ยนมาเป็นชื่อหนองกะท้าวในปัจจุบัน จากตำนานนี้ทำให้บุคคลในตำบลหนองกะท้าวมีความรักและสามัคคีกัน เพราะพวกเขาเชื่อว่าลูกหลานตำบลหนองกะท้าวทุกคนสืบเชื้อสายมาจากพ่อทองศรีแม่พิมพา นั่นหมายความว่าทุกคนเป็นเครือญาติกันจึงต้องรักและสามัคคีกัน

1.2 ตำนานกับการอธิบายพิธีกรรม

นอกจากตำนานเล่าขานจะทำการถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของบรรพบุรุษและถิ่นที่อยู่แล้ว ตำนานเหล่านั้นยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงมาถึงการประกอบพิธีกรรมประจำปีต่าง ๆ อีกด้วย

ตำนานปรัมปราเป็นเรื่องเล่าที่มีตัวละครหรือผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น เทพเจ้า พระเจ้า ผีฟ้า ผีบรรพบุรุษ มักมีความสัมพันธ์กับระบบความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา และพิธีกรรมในสังคมนั้น ๆ ในส่วนของพิธีกรรมที่มีเรื่องเล่าหรือตำนานอธิบายประกอบ ที่พบในตำบลหนองกะท้าว คือ พิธีการจุดบั้งไฟเพื่อบูชาพญาแถน การสวดมนต์ปลาช่อน การปั้นโคลนขอฝน และการแห่นางแมว พิธีกรรมเหล่านี้เป็นการขอให้เทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เพื่อให้พืชผลทางการเกษตรเจริญงอกงาม นอกจากนี้ยังมีการบูชาแม่โพสพ การทำบุญบริเวณที่นา เพราะเชื่อว่าการบวงสรวงเจ้าแม่โพสพทำให้ข้าวงอกงาม อุดมสมบูรณ์ ได้ผลผลิตดี การใช้ตำนานอธิบายพิธีกรรมที่ปรากฏในพื้นที่ตำบลหนองกะท้าว เช่น

พิธีกรรมทางศาสนา ตำนานการแห่ตาชุก ตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก มีประเพณีการแห่ตาชุกซึ่งจัดขึ้นประจำปีในช่วงเทศกาลออกพรรษาโดยจัดให้มีการเทศน์มหาชาติมหาเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์โดยต้องกระทำให้เสร็จภายในวันเดียว กัณฑ์ชุกเป็นกัณฑ์ที่ยิ่งใหญ่และชาวบ้านก็ให้ความสำคัญมาก เมื่อถึงเทศกาลออกพรรษาวัดบ้านหนองกะท้าวจะรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อขออาสาเป็นเจ้าภาพแห่กัณฑ์เทศน์ หากชาวบ้านหมู่ใดจับฉลากได้กัณฑ์ชุก จะถือว่าเป็นโชคดีเพราะกัณฑ์ชุกนี้ถือเป็นกัณฑ์ที่เด่นมากกว่ากัณฑ์อื่นๆ จะเห็นว่าประเพณีและพิธีกรรมมักจะมีเรื่องเล่ามาจากตำนานหรือชาดก อย่างเทศน์มหาชาติของชาวหนองกะท้าวเองก็มาจากมหาเวสสันดรชาดก นำมาผูกโยงกับพิธีกรรมที่ถือปฏิบัติในชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2556) ที่กล่าวว่าพิธีกรรมมักมีองค์ประกอบสำคัญคือเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ บ้างก็เป็นตำนาน บ้างก็เป็นชาดก สำหรับผู้คนในสังคมไทยก็ได้ใช้เรื่องราวชาดกด้วยเช่นกัน ดังกรณีเรื่องมหาเวสสันดรชาดกถูกใช้ในการอธิบายความคิด ความเชื่อ และเหตุผลในการประกอบพิธีกรรมการเทศน์มหาชาติ

2. บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาอบรมระเบียบสังคมและรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม

สำหรับบทบาทหน้าที่ของคติชนในลักษณะนี้ ศิราพร ณ ถลาง (2557) มองว่าคติชนจะทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการเป็นสถาบันการศึกษาในความหมายว่า ให้ความรู้ ถ่ายทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ปลูกฝังทัศนคติ อบรมสั่งสอนระเบียบสังคม รักษามาตรฐานทางจริยธรรม และพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนที่สังคมยอมรับ โดยผ่านคติชนหลายประเภททั้งเพลงกล่อมเด็ก นิทาน การละเล่น หรือการแสดง บทบาทหน้าที่นี้จำแนกออกเป็น 3 ลักษณะใหญ่ คือ 1) บทบาทหน้าที่คติชนในการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน 2) บทบาทหน้าที่คติชนในการให้ความรู้และเสริมสร้างปัญญา และ 3) บทบาทหน้าที่คติชนในการอบรมระเบียบสังคม ปลูกฝังค่านิยม และรักษาบรรทัดฐานทางพฤติกรรมให้สังคม สามารถอธิบายได้ ดังนี้

2.1 บทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตำบลหนองกะท้าว

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่พบในการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนให้กับคนรุ่นหลังได้ทราบถึงตัวตน และภูมิหลังของชุมชนว่าตำบลหนองกะท้าว ซึ่งเป็นท้องถิ่นของพวกเขามีประวัติความเป็นมาอย่างไร ผ่านเรื่องราวของตำนานการตั้งชื่อหมู่บ้านทั้ง 27 หมู่บ้าน และจากการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลในงานวิจัย พบว่าตำนานการตั้งชื่อหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านของตำบลหนองกะท้าว มักเล่าถึงประวัติศาสตร์ความ

เป็นมา ในการอพยพและการเลือกตั้งรกราก ชัยภูมิ ในพื้นที่นั้น ๆ ด้วย เช่น ประวัติหมู่บ้านนาจาง จากเรื่องเล่า กล่าวไว้ เริ่มมีการก่อตั้งหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ.2468 โดยแรกเริ่มมีประชากรจำนวน 14 ครัวเรือน ซึ่งคน กลุ่มนี้ย้ายถิ่นฐานมาจากบ้านถ้ำบ้านเหลื่อม อำเภอตาบ่ชัย จังหวัดเลย ในขณะที่กำลังเกิดโรคระบาดอย่างรุนแรง ชาวบ้านจึงพากันเดินเท้าลัดเลาะภูเขามาเรื่อย ๆ จนกระทั่งมาถึงบริเวณบ้านนาจางปัจจุบัน ซึ่งเมื่อก่อนเป็นภูมิประเทศที่มีป่ารก เป็นที่ลุ่ม ไกลแหล่งน้ำ พวกเขาจึงมองว่าพื้นที่นี้เหมาะสมสำหรับการทำมาหากินและ ตั้งหลักปักฐาน อีกทั้งเมื่อก่อน บริเวณนี้มีต้นทองกวาว หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าต้นจางขึ้นอยู่เป็นจำนวนมากริมท้องทุ่งนา ก็เลยเรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่า บ้านนาจาง (วิเศษ บาลีใหญ่, ผู้ให้สัมภาษณ์, วันที่ 2 มิถุนายน 2560) จะเห็นว่า เรื่องเล่าของแต่ละหมู่บ้านทำให้ทราบภูมิหลังของคนในหมู่บ้านนั้น ๆ สอดคล้องกับที่ ศิราพร ณ ถลาง (2557) กล่าวว่า นิทานหรือเรื่องเล่าประจำถิ่นจะช่วยสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชน นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการอธิบายให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติ ที่มาของชื่อสถานที่ หรือภูมิศาสตร์ในท้องถิ่นอีกด้วย ทั้งยังกล่าวอีกว่าข้อมูลคติชนที่เป็นมุขปาฐะช่วยทำหน้าที่ให้ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น ให้คนในท้องถิ่นได้รับรู้ประวัติความเป็นมาและความภาคภูมิใจเกี่ยวกับรากเหง้าของตนเอง ซึ่งนอกจากเรื่องเล่าแล้ว ยังมีคติชนประเภทอื่น เช่น การแสดง เครื่องจักสาน หัตถกรรมพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่น ก็ล้วนเป็นกลไกในการใช้บอกตัวตนคือใคร เมื่อสมาชิกเติบโตมาจะสามารถเรียนรู้อัตลักษณ์หรือตัวตนของตนเองโดยผ่านอัตลักษณ์วัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ ได้อีกด้วย

งานช่างฝีมือดั้งเดิมกับการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น

งานช่างฝีมือดั้งเดิมที่พบในตำบลหนองกะท้าว ประกอบไปด้วยการจักสาน เช่น การใช้ตอกมาสานเป็นหวด สำหรับนั่งข้าวเหนียว การสานหวดนั่งข้าวนี้ พบมากในกลุ่มหมู่บ้านที่อพยพมาจากจังหวัดเลย เพราะคนกลุ่มนี้รับประทานข้าวเหนียวแทนข้าวเจ้า การทำไม้เหน็บถ่านที่ทำจากไม้ไผ่ หรือชาวบ้านเรียกว่า “ไม้คะนียบ” แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ตอบสนองวิถีชีวิตของคน นอกจากนี้ยังพบการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น หยวกกล้วย มาทำเป็นหวดลายต่าง ๆ ใช้สำหรับประดับตกแต่งงานพิธี เช่น ใช้ประดับตกแต่ง “แล” สำหรับแห่นาค การตอกทองเป็นการฉลุลายที่ประณีตงดงามลงบนกระดาษเพื่อใช้ประดับและประกอบเป็นขลุ่ยสำหรับให้นาคสวมใส่ขณะนั่งบนแลแห่นาค พวงตาหรั่ง เป็นการเรียกชื่อสิ่งประดิษฐ์ตามชื่อของผู้คิดค้นการฉลุลายลงบนกระดาษอ่อน (กระดาษว่าว) และประกอบกระดาษให้เป็นพวงห้อยระย้าลงมาอย่างสวยงาม จะเห็นว่างานช่างฝีมือดั้งเดิมในลักษณะต่าง ๆ มีบทบาทในการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น เช่น บอกเล่าที่มาที่ไปของคนในพื้นที่ ผ่านอุปกรณ์เครื่องใช้ เช่น หวดนั่งข้าวที่ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีภาชนะอื่น ๆ หลายชนิดผลิตขึ้นมา เพื่อแทนที่ภูมิปัญญาเหล่านี้แต่คนในพื้นที่ก็ยังคงเลือกใช้หวด ที่มาจากการจักสานขึ้นเอง เพื่อดำรงอัตลักษณ์วัฒนธรรมของตนไว้ ส่วนการแทงหยวก การตอกทอง หรือการทำพวงตาหรั่งนั้น เป็นการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับคนในท้องถิ่นที่มีความพิถีพิถัน ละเอียดลออใน การทำงาน และงานฝีมือเหล่านี้มักจะใช้เป็นส่วนหนึ่งในการประดับตกแต่งในงานพิธีกรรมโดยเฉพาะงานบุญ คือ การแห่นาค เป็นหนึ่งในพิธีกรรมที่ชาวหนองกะท้าวให้ความสำคัญมาก เพราะเขาเชื่อว่านาค หรือผู้ที่กำลังบวชขนาดนั้นเป็นผู้มีบุญ ไม่ควรจะต้องสัมผัสกับพื้นดิน ดังนั้นจึงต้องทำพาหนะสำหรับให้นาคนั่งไปให้ถึงวัด และนาคเปรียบเสมือนพระอินทร์ที่กำลังจะกลับไปอยู่ที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ดังนั้นพาหนะของนาคซึ่งชาวหนองกะท้าวเรียกว่า “แล” นั้น จึงต้องมีการ

ประดับตกแต่งอย่างสวยงาม แสดงให้เห็นถึงความเคารพศรัทธา อีกทั้งยังเป็น การถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อในท้องถิ่นผ่านพิธีกรรมอีกด้วย

จากการเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนผ่านมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมนั้น สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมเพราะมีส่วนช่วยให้คนในชุมชนได้รู้จักพื้นที่ของตนเองอย่างถ่องแท้ เพราะการเริ่มเรียนรู้และทำความเข้าใจพื้นที่ของตนเองเป็นพื้นฐานอันดีในการพัฒนาชุมชน และประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องและมีความสุข

2.2 บทบาทหน้าที่ในการให้ความรู้และเสริมสร้างปัญญาผ่านนิทานพื้นบ้าน

ศิราพร ณ ถลาง (2557) กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ในการให้ความรู้และเสริมสร้างปัญญาว่า ในสังคมสมัยก่อนที่ยังไม่มีโรงเรียน หรือการศึกษาในระบบ คติชนทำหน้าที่แทนสถาบันการศึกษา ซึ่งปัจจุบันนี้อาจถือเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น เพลงกล่อมเด็กช่วยให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสังคม สอดคล้องกับแนวคิดของปฐม หงษ์สุวรรณ (2556) ที่กล่าวว่าพิธีกรรมนอกจากจะเป็นการละเล่นเพื่อสร้างความสนุกสนานแล้ว ยังทำหน้าที่สอนอบรมระเบียบสังคมให้แก่เด็กและคนในชุมชนส่วนใหญ่ที่มาพร้อมชม ร่วมดู ให้ได้รับทราบเกี่ยวกับแนวประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องที่ควรกระทำตามสังคมกำหนด

วรรณกรรมที่ให้ความรู้ในด้านคุณธรรม

จากผลการวิจัย พบมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นบทบาทคติชนในการให้ความรู้และเสริมสร้างปัญญาในเรื่องของคุณธรรมผ่านนิทานและบทเพลงพื้นบ้าน เช่น นิทานเรื่องสองเสี้ยว ที่กล่าวถึงชายสองคนเป็นเพื่อนกัน วันหนึ่งทั้งสองไปทำงานด้วยกัน คนหนึ่งเตรียมข้าวห่อไปกินตอนกลางวันด้วย แต่อีกคนไม่ได้ห่อข้าวไป เมื่อถึงช่วงกลางวันเพื่อนคนที่ห่อข้าวมา นั่งกินข้าวห่อของตนโดยไม่ชวนเพื่อนอีกคนเลย พอตกบ่ายมีงูจะมาฉกชายคนที่ห่อข้าวมา ชายคนนั้นขอความช่วยเหลือจากเพื่อน เพื่อนก็ตอบว่า เราช่วยไม่ได้หรอก เราไม่มีแรง เพราะไม่ได้กินข้าวกลางวัน ผลสุดท้ายคือชายคนที่ห่อข้าวมาถูกงูกัดตาย (ปิยะดา อ่อนสำลี, ผู้ให้สัมภาษณ์, วันที่ 20 กันยายน 2560) สะท้อนให้เห็นถึงบุคคลควรจะมีคุณธรรมเพื่อแบ่งปันกัน

บทสวดประกอบพิธีกรรมในการเลี้ยงปู่ ที่เป็นบทอัญเชิญเจ้าที่เจ้าทางเจ้าป่า เจ้าเขา รวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ที่ปกป้องรักษาพื้นที่ให้ลมมารับของเซ่นไหว้ ที่คนในหมู่บ้านร่วมใจกันทำถวาย (เจริญ โทจำปา, ผู้ให้สัมภาษณ์, วันที่ 15 พฤษภาคม 2560) แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูรู้คุณและความอ่อนน้อมต่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เพลงกล่อมเด็ก เช่น เพลงนกกาเหว่าให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของนกกาเหว่า ที่มักจะไปวางไข่ไว้ในรังของนกชนิดอื่นแล้วก็บินหนีไป

2.3 บทบาทหน้าที่ในการอบรมระเบียบสังคมปลูกฝังค่านิยมและรักษาบรรทัดฐานทางพฤติกรรมให้สังคม

จากผลการวิจัยพบว่า บทบาทหน้าที่คติชนในลักษณะของพิธีกรรมและการละเล่นพื้นบ้านที่มีส่วนในการอบรมระเบียบสังคม สร้างกฎ สร้างกฎกติกาให้เป็นที่ยอมรับร่วมกัน รวมถึงสร้างบรรทัดฐานทางพฤติกรรมให้คนในตำบลหนองกะท้าวยึดถือปฏิบัติ ซึ่งแต่ละหมู่บ้านจะมีแนวปฏิบัติที่แตกต่างกันไปตามความเชื่อและที่มาของตนนั้น สอดคล้องผลการวิจัยของรัตนา จันทรเทวาร (2559) ที่ศึกษาพลวัตของบทบาทหน้าที่ประเพณีการแข่งขันเรือยาวในภาคอีสาน ที่พบว่าประเพณีแข่งเรือยาวมีบทบาทหน้าที่ด้านการให้การศึกษต่อสมาชิกชุมชน กล่าวคือ ประเพณีแข่งเรือยวานั้นสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสั่งสอน อบรมแก่สมาชิกในชุมชนให้รู้จัก ป่าไม้

สายน้ํา การท่าเรือ ตลอดจนการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของตนในฐานะการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมของชุมชน ได้เรียนรู้การทำงานเป็นทีม ความรักสามัคคีและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประเพณีนี้ถือเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งในการขัดเกลาทางสังคมด้วย บทบาทหน้าที่ที่คิดค้นในลักษณะนี้ปรากฏให้เห็นผ่านบทเพลงพื้นบ้านการละเล่นและพิธีกรรมบางพิธี เช่น บทบาทที่คิดค้นในการอบรมระเบียบสังคม ปลุกฝังค่านิยม และรักษาบรรทัดฐานทางพฤติกรรมให้สังคม ที่ปรากฏในเพลงพื้นบ้าน สะท้อนค่านิยมในเรื่องของการทำทาน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน เช่น เนื้อเพลงแห่หางแมว (ใหม่ กระเสียน, ผู้ให้สัมภาษณ์, วันที่ 28 กรกฎาคม 2560) ที่ปรากฏเป็นสาระสำคัญว่า การแห่หางแมวครั้งนี้เพื่อขอให้ฝนฟ้าตกลงมา ไม่ได้หวังผลประโยชน์ (ไม่ได้ค่าจ้าง ยืมแมวเขามา) ดังนั้นคนจึงต้องช่วยกันเลี้ยงดูแมวโดยการให้ปลา ให้แตง (ช่วยกันให้อาหารแก่แมว) และถ้าหากใครไม่ช่วยไม่เอื้อเฟื้อ ก็จะให้เกิดสิ่งที่ไม่ดีกับคนนั้น เช่น คนที่ทานาก็ขอให้หนูกัดข้าวคนที่ทำสวนก็ขอให้ผลผลิตขายไม่ได้ เป็นต้น

บทร้องลักษณะนี้จึงเป็นการปลุกฝังค่านิยมในเรื่องของการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ยอมสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ผ่านทางบทร้องพื้นบ้าน หรือแม้แต่เพลงแห่หน้าที่ใช้ร้องระหว่างการแห่หน้า ก็จะแสดงลักษณะคำสอน อบรมนาถ ไปด้วย เช่น บทเพลงแห่หน้า ที่ร้องว่า “พอนาคไปวัด อยาไปนตีสีกา กลัวหลวงพ่อจะตี กลัวหลวงพี่จะดำ” (ใหม่ กระเสียน, ผู้ให้สัมภาษณ์, วันที่ 28 กรกฎาคม 2560) จากเนื้อร้องนี้แสดงให้เห็นถึงการอบรมสอนนาถว่า การบวชนาค คือ การเข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์จึงต้องตัดเรื่องทางโลกให้สิ้น โดยเฉพาะเรื่องผู้หญิง ไม่เช่นนั้นแล้วจะถูกกลโกงโทษ หรือแม้แต่พิธีกรรมการเล่นปู่ของแต่ละหมู่บ้าน ที่มีการกำหนดกฎเกณฑ์กติกากา และมารยาทในการเข้าร่วมงาน รวมถึงข้อตกลงที่ทุกคนในหมู่บ้านต้องรับรู้ร่วมกัน กล่าวคือ ทุกคนในหมู่บ้านไม่ว่าจะทำงานไกลแค่ไหน ก็จะต้องกลับมาในงานเลี้ยงปู่ของหมู่บ้าน เพื่อแสดงความกตัญญูรู้คุณต่อ “ปู่” อันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน พิธีกรรมนี้จึงสะท้อนให้เห็นถึงความกตัญญูรู้คุณ อีกทั้งยังเป็นกุศโลบายหนึ่งที่ให้คนกลับบ้าน โดยสร้างบรรทัดฐานขึ้นมาว่า ในหนึ่งปีอย่างน้อยก็ต้องกลับมาพบปะกันหนึ่งครั้ง เพื่อมาทำบุญร่วมกัน ปฏิสัมพันธ์ งามไถ่สารทุกข์สุกดิบของกันและกัน ปลุกฝังความรักใคร่ สามัคคีกัน

การละเล่นพื้นบ้านเป็นหนึ่งในการอบรมระเบียบสังคมในเรื่องของการยอมรับกติกากลุ่ม ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในสังคม (ส่วนหนึ่งของการละเล่น) กล่าวคือ การละเล่นแต่ละชนิด จะมีการกำหนดกติกาให้ทุกคนถือปฏิบัติร่วมกัน มีการแข่งขัน แพ้ ชนะ เช่น การเล่นโยนหมากแระ ที่ตั้งกฎเกณฑ์การเล่น โดยแบ่งผู้เล่นออกเป็นสองฝ่าย ผลัดกันเล่น ถ้าใครไปถึงจุดสูงสุดก่อน (แมว) จะถือว่าชนะ หรือการเล่นลูกช่วงซึ่งมีกติกา คือ แบ่งชายหญิงให้อยู่คนละฝั่งกัน เมื่อโยนลูกช่วงออกไป อีกฝ่ายจะต้องรับลูกช่วงให้ได้ ถ้ารับได้ก็มีสิทธิ์ปลุกช่วงกลับให้ถูกตัวฝ่ายตรงข้าม แต่ถ้าปาไม่ถูกฝ่ายนั้นก็ปาลูกช่วงย้อนกลับมา และถ้าปาถูกใครคนนั้นก็จะต้องกลายเป็นเชลยของฝ่ายที่ปาโดน แล้วถ้าหากว่าปาโดนตัวเชลยของอีกฝั่ง เชลยผู้นั้นก็สามารถกลับไปฝั่งเดิมได้ เล่นต่อไปเรื่อย ๆ ฝ่ายไหนได้เชลยมากกว่า ก็จะเป็นฝ่ายชนะ และต้องให้เดิมพันตามที่ตกลงกันไว้ เช่น ให้เหล้า (บุญส่ง บุญคุ้ม, ผู้ให้สัมภาษณ์, วันที่ 15 พฤษภาคม 2560) เป็นต้น จะเห็นว่าการละเล่นแม้จะเป็นไปเพียงเพื่อความสนุกสนาน แต่ก็สอดแทรกกุศโลบายในเรื่องของระเบียบสังคมเอาไว้ด้วย

3. บทบาทหน้าที่ในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม

คติชนมีบทบาทโดยตรงในการทำหน้าที่เสนอทางออกทางใจให้แก่มนุษย์ในสังคม กล่าวคือ คติชนมีบทบาทด้านจิตใจ เพราะสามารถชดเชยสิ่งที่มนุษย์ปรารถนา แต่ทำไม่ได้ในชีวิตจริง และเสนอทางออกให้กับปัญหาอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคมที่เคร่งครัด ทำให้สมาชิกมีความคับข้องใจ หรืออึดอัดใจ ที่ไม่สามารถพูดหรือแสดงออกได้เมื่อเกิดความขัดแย้งในใจ (สุชาติ แสงทอง, 2560) จากการศึกษาบรรณานุกรม ตำบลดนงกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก พบภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่แสดงบทบาทในด้านนี้ ดังนี้

3.1 นิทานมหัศจรรย์กับการเป็นทางออกให้กับความรู้สึกขัดแย้งในครอบครัว

นิทานเป็นสิ่งที่ช่วยระบายความคับข้องใจให้กับมนุษย์ ดังนั้น นิทานจึงมักมีความเหนือจริง เช่น การกระทำของตัวละคร การแปลงร่างของตัวละคร และในบางครั้งตัวละครอาจจะไม่ได้ใช้เพียงแค่นั้น แต่อาจเป็นสัตว์อื่น ๆ เช่น งู กระจง เต่า ก็ได้ ในส่วนของนิทานมหัศจรรย์ ที่เป็นเรื่องเล่าเพื่อเป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกขัดแย้งในครอบครัว นิทานในลักษณะนี้ที่พบในตำบลดนงกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก คือ นิทานเรื่องอีลุณอิหล่า ซึ่งเป็นเรื่องราวของครอบครัว ๆ หนึ่ง ที่มีลูกสาวสองคน ชื่อ ลุนกับหล่า ลุนแต่งงานชายรูปงามคนหนึ่งซึ่งไม่มีใครรู้ว่าแท้จริงแล้วเป็นพญางูที่แปลงกายมา เมื่อหล่าเห็นว่าลุนแต่งงาน อยู่กับสามีแล้วมีความสุข ตนก็เลยคิดที่จะแต่งงานบ้าง พ่อกับแม่จึงขอให้หล่าเป็นภรรยาอีกคนหนึ่งของสามีลุน เมื่อหล่าแต่งงานกับพญางูซึ่งเป็นสามีของพี่สาว หล่าก็ถูกพญางูฆ่าตาย (บุญส่ง บุญคุ้ม, ผู้ให้สัมภาษณ์, วันที่ 15 พฤษภาคม 2560) จากนิทานเรื่องนี้จะเห็นความขัดแย้งในครอบครัวที่มักเกิดขึ้นบ่อยครั้ง เมื่อลูกเขยเข้ามาอยู่ในบ้าน ภรรยา และภรรยาผู้นั้นมีน้องสาว พี่เขยกับน้องเมียมักจะแอบชอบพอกันและแอบมีความสัมพันธ์กัน ดังนั้น นิทานเรื่องนี้จึงช่วยป้อปรามความขัดแย้งในครอบครัว คือ เป็นนิทานที่สอนไม่ให้น้องสาวคิดเกินเลยกับพี่เขย และการเปรียบเทียบว่าพี่เขยเป็นเหมือนงูนั้น หมายถึง พี่เขยเป็นผู้ชายที่เอาแต่ใจ ไม่รู้จักพอนั่นเอง

3.2 คติชนกับการเป็นทางระบายความกดดันในใจอันเกิดจากกฎเกณฑ์ในสังคมผ่านนิทานพื้นบ้านและพิธีกรรม หรือส่วนประกอบในการจัดพิธีกรรม

สำหรับคติชนกับการระบายความกดดันในใจอันเกิดจากกฎเกณฑ์ในสังคมนี้ เกิดขึ้นเนื่องจากทุกสังคมย่อมกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม ซึ่งในขณะเดียวกันมนุษย์ย่อมรู้สึกขัดกับกฎเกณฑ์หรือข้อห้ามบางอย่างที่สังคมกำหนด เมื่อมนุษย์มีความรู้สึกอึดอัดหรือคับข้องใจกับการที่ต้องปฏิบัติตามกฎหรือข้อห้าม จึงมีการระบายออกในลักษณะต่าง ๆ เช่น เรื่องเล่า หรือพิธีกรรม ในส่วนของตำบลดนงกะท้าว อำเภอนครไทย พบคติชนในด้านนี้ คือ การใช้นิทานมุขตลกเพื่อระบายความอัดอั้นตันใจให้สมาชิกในสังคม จากข้อมูลพบนิทานเรื่องหนึ่ง คือ นิทานเรื่องขี่ไก่ไป เป็นเรื่องราวของเด็กวัดกับหลวงตา ซึ่งเด็กวัดคนนี้เป็นเด็กขี้เกียจ วันหนึ่งหลวงตาสั่งให้เขาทำความสะอาดศาลาวัดให้เสร็จก่อนที่หลวงตาจะกลับจากทำธุระ เด็กวัดก็ไม่ยอมทำตามคำสั่ง เมื่อหลวงตากลับมาวัดจึงโวยวาย และสั่งให้เด็กวัดคนนั้นทำความสะอาดศาลาวัดให้เสร็จ แล้วหลวงตาก็ออกไปทำธุระต่อ เด็กวัดจึงออกอุบายโดยการเอาน้ำอ้อยมาหยดไว้บนศาลาให้ดูคล้ายกับขี่ไก่ เมื่อหลวงตากลับมา เด็กวัดก็นั่งกินขี่ไก่ (น้ำอ้อย) อย่างเอร็ดอร่อย จนหลวงตาสงสัย จึงลองชิมขี่ไก่บ้าง แล้วก็พบว่ามิรสชาติหวาน อร่อย วันรุ่งขึ้นหลวงตาก็ไล่เด็กวัดให้ออกไปจากศาลา จากนั้นหลวงตาก็รอให้ไก่มาขี่ แล้วหลวงตาก็นั่งกินขี่ไก่ แต่ก็ไม่พบว่าไม่ได้รสชาติหวานอร่อยเหมือนเมื่อวาน เมื่อเด็กวัดมาเห็นหลวงตาก็ขี่ไก่ตามอุบายของ

ตน ก็นั่งหัวเราะ หลวงตาจึงรู้ว่าตนหลงกลของเด็กวัดจึงจับเด็กวัดมาลงโทษ (ปิยะดา อ่อนสำลี, ผู้ให้สัมภาษณ์, 20 กันยายน 2560) จากการสัมภาษณ์พบว่านิทานเรื่องนี้ใช้เล่าให้เด็กฟังเพื่อเป็นข้อคิดที่ว่า เด็กไม่ควรหลอกผู้ใหญ่ ไม่เช่นนั้นจะถูกทำโทษเหมือนเด็กวัดคนนี้ แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่า นิทานเรื่องนี้เป็นเครื่องระบายนามกตสันในใจ จากกฎเกณฑ์ของสังคม กล่าวคือ ตามปกติแล้วสังคมไทยห้ามไม่ให้วิจารณ์พระสงฆ์ เพราะจะถือเป็นการลบหลู่ศาสนา จะเกิดเป็นบาป แต่จากนิทานเรื่องนี้กลายเป็นเรื่องตลกขบขันที่พระสงฆ์หลงอุบายเด็กวัด จนต้องกินขี้ไก่ ซึ่งขัดแย้งกับความเป็นจริงในสังคมที่คนไม่อาจลบหลู่พระสงฆ์ได้ บทบาทหน้าที่ในข้อนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของกฤษณา ชาญณรงค์ และบารณี บุญทรง (2555) ที่ศึกษากรีนินท์พื้นที่บ้านในตำบลท้ายดง อำเภอรังสิต จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า กรีนินท์พื้นที่บ้านมีบทบาทหน้าที่ในการระบายนามกตสันใจ โดยเสนอแนวคิดที่ว่าบทบาทหน้าที่ของกรีนินท์พื้นที่บ้านมีความหมายที่แฝงอยู่ในความขบขันและความเพลิตเพลิน เป็นการเผยให้เห็นถึงความพยายามที่จะหลีกเลี่ยงจากความกตสันใจและความคับข้องใจต่าง ๆ เช่น ความคับข้องใจจากกฎระเบียบของสังคม ซึ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมบางครั้งไม่อาจแสดงออกหรือเปิดเผยความรู้สึกโดยตรงไปตรงมาได้เพราะอาจเป็นเรื่องไม่เหมาะสมและอาจกระทบกระเทือนถึงความสัมพันธ์ ดังนั้นจึงต้องผ่อนปรนความรู้สึกที่ถูกเก็บกดผ่านกรีนินท์พื้นที่บ้าน

ในด้านของพิธีกรรมที่เป็นทางระบายนามกตสันใจอันเกิดจากกฎเกณฑ์ในสังคม ที่พบในตำบลหนองกะท้าว นั้น มักจะประกอบอยู่ในส่วนหนึ่งของพิธีกรรมซึ่งจะมีการแสดงออกทางเพศอย่างชัดเจน เช่น การขบวนแห่ตาซูก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพิธีเทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำคัญของตำบล ในขบวนแห่ตาซูก จะประกอบไปด้วยซูก 2 แบบ คือ ซูกขาวและซูกเหลือง ซูกขาวเป็นคนดี มีเมตตา เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ทั้งปวง ซูกขาวจะใส่ชุดขาวแบบพราหมณ์ ส่วนซูกเหลือง หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าซูกผี เป็นซูกร้าย แต่งกายด้วยเศษผ้าจิวรพระ สวมหัวคล้ายผี ผมยารูปร่าง ในมือถือปลัดขิก (อวัยวะเพศชาย) ขนาดใหญ่ วิ่งไล่ตีแม่ท้าวบ้าน โดยเฉพาะเด็กและผู้หญิงไม่ว่าสาวหรือแก่ พฤติกรรมของซูกผีสร้างเสียงหัวเราะ รอยยิ้ม ความตลกขบขัน และมิตรภาพให้กับคนที่มาร่วมงาน นอกจากนี้ยังพบการแสดงบทบาททางเพศในพิธีการบันโคลนขอฝน ที่มีการนำดินเหนียวมาปั้นเป็นรูปหญิงชายกำลังมีเพศสัมพันธ์กัน แล้วนำไปวางไว้ในที่สาธารณะเพื่อขอฝน ตามความเชื่อที่ว่าเมื่อเทวดาเห็นความอุจาดตานี้เข้าจะบันดาลให้ฝนตกมาล้างความอุจาดของคน พิธีกรรมนี้จึงเป็นการแสดงออกถึงการระบายนามกตสันใจอันเกิดจากกฎเกณฑ์ในสังคม กล่าวคือ เรื่องเพศเป็นสิ่งที่คนในสังคมไทยถือว่าเป็นเรื่องที่ต้องปกปิด ห้ามแสดงออกต่อหน้าสาธารณชน ถ้าหากมีการปฏิบัติหรือมีพฤติกรรมที่สื่อไปทางเพศอย่างโจ่งแจ้ง ต่อหน้าสาธารณชน ก็จะถูกสังคมประณามเพราะสังคมมองว่าเป็นเรื่องผิด เป็นที่อุจาด ดังที่ ศิราพร ณ ถลาง (2557) กล่าวว่า สังคมไทยมีข้อห้ามที่เคร่งครัดมากเกี่ยวกับการพูดเรื่องเพศ หรือการแสดงออกทางเพศในที่สาธารณะ การได้ระบายนามกตสันใจนี้จึงถือว่าเป็นช่องทางให้สมาชิกในสังคมได้แหวกกรอบและกฎเกณฑ์ทางสังคมได้บ้างซึ่งจะช่วยทำให้คนเรามีสุขภาพจิตดีขึ้น

สรุปได้ว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่พบในตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก ปรากฏให้เห็นความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยแสดงผ่านความเชื่อ พิธีกรรม หรือภูมิปัญญาในลักษณะอื่น ๆ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมนี้เอง ที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่า คือ บทบาทหน้าที่ในการช่วยรักษาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและความมั่นคงให้แก่คนในชุมชน และอัตลักษณ์ของตำบลได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ คนใน

ตำบลหนองกะท้าวประกอบไปด้วยคนที่อพยพมาจากถิ่นอื่น แล้วมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณหมู่บ้านต่าง ๆ ในตำบล เช่น คนไทยเชื้อสายลาว คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่อพยพมาจากจังหวัดเลย เมื่อย้ายถิ่นมาอยู่ในตำบลหนองกะท้าว พวกเขาก็นำเอาเรื่องเล่า แนวปฏิบัติ ความเชื่อ พิธีกรรมดั้งเดิมติดมาด้วย คนไทยดั้งเดิมที่อยู่ในตำบลหนองกะท้าว ก็มีความเชื่อ พิธีกรรม ที่เป็นอัตลักษณ์และแนวปฏิบัติของพวกเขาชัดเจน คนสองกลุ่มนี้มีการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยผ่านพิธีกรรม เทศกาล และความเชื่ออื่น ๆ ที่สร้างขึ้นใหม่ร่วมกัน จึงกลายเป็นอัตลักษณ์วัฒนธรรมของพื้นที่ ช่วยสร้างความสามัคคี ทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีสงบสุข

สรุปผลและอภิปรายผล

จากการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนตำบลหนองกะท้าว สรุปได้ว่ามรดกวัฒนธรรมซึ่งประกอบไปด้วยวรรณกรรมพื้นบ้าน ศิลปะการแสดง แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล งานช่างฝีมือดั้งเดิม และกีฬาภูมิปัญญานั้น มีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1. บทบาทหน้าที่ในการอธิบายกำเนิด และอัตลักษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม ผ่านมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรม คือ

- 1.1 ตำนานกับการอธิบายกำเนิดและอัตลักษณ์ของกลุ่มคนหนองกะท้าวและสถานภาพของคนในสังคม
- 1.2 ตำนานกับการอธิบายพิธีกรรม

2. บทบาทหน้าที่ในการให้การศึกษาอบรมระเบียบสังคมและรักษามาตรฐานพฤติกรรมของสังคม มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีบทบาทหน้าที่ คือ

- 2.1 บทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น ตำบลหนองกะท้าว
- 2.2 บทบาทหน้าที่ในการให้ความรู้และเสริมสร้างปัญญาผ่านนิทานพื้นบ้าน
- 2.3 บทบาทหน้าที่ในการอบรมระเบียบสังคมปลูกฝังค่านิยมและรักษาบรรทัดฐานทางพฤติกรรม

ให้สังคมผ่านการละเล่นและบทเพลงพื้นบ้าน

3. บทบาทหน้าที่ในการเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคลอันเกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม ผ่านมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม คือ

- 3.1 นิทานมหัศจรรย์กับการเป็นทางออกให้กับความรู้สึกขัดแย้งในครอบครัวปรากฏผ่านนิทานพื้นบ้าน
- 3.2 คติชนกับการเป็นทางระบายความกดดันในใจอันเกิดจากกฎเกณฑ์ในสังคมปรากฏผ่านนิทานพื้นบ้านและพิธีกรรม หรือส่วนประกอบในการจัดพิธีกรรม

จากผลการวิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลได้ว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าว ปรากฏให้เห็นความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยแสดงผ่านความเชื่อ พิธีกรรม หรือภูมิปัญญาในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งช่วยรักษาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและสร้างความมั่นคง สามัคคีให้แก่คนในชุมชน ซึ่งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ให้สามารถมีปฏิสัมพันธ์และดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขบนพื้นฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละกลุ่มชน สอดคล้องกับทฤษฎีบทบาทหน้าที่ (Functionalism) ตามแนวคิดของรัตนา จันท์เทาว์ (2559) ที่ศึกษาทฤษฎีบทบาทหน้าที่จากประเพณีการแข่งขันเรือยาว และได้ข้อสรุปว่าทฤษฎีดังกล่าวนำมาวิเคราะห์ข้อมูลประเพณีประเพณีได้ โดยเห็นว่าประเพณีพิธีกรรมมีความสำคัญยิ่งในการสร้างความมั่นใจและให้กำลังใจแก่คนในสังคม

นอกจากนี้ประเพณียังเป็นส่วนสำคัญในวัฒนธรรมที่ใช้สร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชนด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของเปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ (2560) ที่ใช้ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ในการอธิบายอัตลักษณ์ของภูมิกายตามรูปลักษณ์ ความเชื่อ และภูมิปัญญา จากผลการวิจัยพบว่ารูปลักษณ์ ความเชื่อ และภูมิปัญญาของภูมิกายมีบทบาทหน้าที่ในการอธิบายอัตลักษณ์ ดังนี้ 1) สร้างความรู้และความภาคภูมิใจให้แก่คนในชุมชนหรือชาติพันธุ์เดียวกัน 2) เป็นภาพลักษณ์แห่งความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมชุมชน 3) เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน 4) เป็นที่พึ่งทางใจและเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมคนในชุมชน 5) เป็นเครื่องมือในการแสดงตัวตนและความเป็นเจ้าของพื้นที่ และ 6) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดธุรกิจท่องเที่ยว อันเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชน และผลการวิจัยของศิริพร ณ ถลาง และสุพิน ฤทธิ์เพ็ญ (2559) ที่ศึกษางานปอยไทใหญ่ : การแสดงอัตลักษณ์ของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่ากรณีของชาวไทใหญ่ที่เข้ามาอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อหลุดลอยจากมาตุภูมิ เข้ามาอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ ก็มีความพยายามที่จะสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีเช่นที่เคยปฏิบัติในรัฐฐานในพื้นที่ใหม่ เมื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่พบมีการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมตามประเพณีของชาวไทยใหญ่ มิติการยอมรับวัฒนธรรมเจ้าของพื้นที่ คือ วัฒนธรรม ไทยวนและวัฒนธรรมราชการของประเทศไทย เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมไทใหญ่ในบางเรื่อง บางสถานการณ์ และมิติของการผสมผสานกลมกลืนทางสังคม (cultural assimilation) และวุกุล มิตรพระพันธ์ (2559) ทำวิจัยเรื่องทานมหาปาง : พิธีกรรมบอกตัวตนของคนพลัดถิ่นชาวไทลื้อ เมืองยอง ผลการวิจัยพบว่า ชาวไทลื้อ เมืองยองได้ถูกตัดขาดจากมาตุภูมิทางพื้นที่ แต่ช่วงเวลาในการปฏิบัติพิธีกรรมได้คืนมาตุภูมิทางวัฒนธรรมมาให้ชั่วคราว ชาวไทลื้อ เมืองยองพยายามธำรงรักษารูปแบบวัฒนธรรมเดิมไว้ในชีวิตจริง เพราะวัฒนธรรมคือบ้านหลังสุดท้ายและหลังเดียวที่กลุ่มคนพลัดถิ่นสามารถนำติดตัวข้ามแดนมาได้ และการปรับตัวเพื่อเอาตัวรอดในแผ่นดินใหม่ สิ่งเดียวที่พอจะเชื่อมต่อความสัมพันธ์ระหว่างคนพลัดถิ่นกับพื้นที่ใหม่ได้คือพุทธศาสนา การแสดงตัวตนผ่านพิธีกรรมทางศาสนาจึงเป็นทางออกของการปรับตัวเพื่ออยู่รอด ตอบโจทย์ในการรักษาตัวตนเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตำบลหนองกะท้าว มีการปฏิบัติสืบทอดกันต่อ ๆ มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และมีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของชาวหนองกะท้าว กล่าวคือ ด้านวรรณกรรมพื้นบ้านแสดงประวัติศาสตร์ ความเป็นมา การอพยพย้ายถิ่น การตั้งหลักปักฐานของคนในอดีต อันเป็นรากฐานของชุมชนในปัจจุบัน ด้านศิลปะการแสดง คือ หมอลำเรื่องต่อกลอนเป็นศิลปะการแสดงที่พบในอดีต เป็นการแสดงเพื่อสร้างความผ่อนคลายในชุมชน ด้านแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณีและเทศกาล เป็นเรื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้คนเกิดความรักและผูกพันกับท้องถิ่น อีกทั้งยังเป็นแนวปฏิบัติร่วมกันของคนที่อยู่อาศัยอยู่ในตำบลที่ถึงแม้ว่าจะอพยพหรือย้ายถิ่นมาจากภูมิภาคใดก็ตาม ก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เช่น พิธีกรรม หรืองานเทศกาล ต่าง ๆ ทั้งนี้พิธีกรรม ประเพณีและเทศกาลที่ปรากฏในตำบลหนองกะท้าว มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น เช่น การเลี้ยงปู่ถึงแม้จะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีหรือสิ่งลี้ลับ แต่ก่อนจะทำพิธีกรรมบูชาปู่ดังกล่าว จะต้องทำบุญโดยให้พระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีก่อนเสมอ ด้านความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ประกอบด้วย ความเชื่อ โหราศาสตร์ การแพทย์พื้นบ้าน และอาหารพื้นถิ่น พบว่าผู้คนที่อยู่พหุมาจากต่างพื้นที่กัน มีความเชื่อแตกต่างกัน และมีลักษณะการทำนายทางโหราศาสตร์ที่แตกต่างกันด้วย รวมถึงลักษณะอาหารก็มีความแตกต่างกัน เช่น การกินข้าวเจ้าในกลุ่มคนนครไทยพื้นเมือง และการกินข้าวเหนียวใน

กลุ่มคนที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้นหมายความว่าผู้คนที่อพยพมาจากต่างถิ่น พวกเขาได้นำเอาวิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรมดั้งเดิมมายึดถือปฏิบัติด้วย ด้านงานช่างฝีมือดั้งเดิม ที่พบคือ งานจักสาน เป็นการจักสานสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน และงานฝีมือพื้นถิ่นที่ต้องใช้ความประณีต ละเอียดลออในการประดิษฐ์สร้าง และด้านกีฬาภูมิปัญญา ปรากฏเพียงการละเล่นพื้นบ้านเป็นการละเล่นเพื่อผ่อนคลาย นิยมเล่นในงานเทศกาลโดยเฉพาะเทศกาลสงกรานต์ แต่ในปัจจุบันไม่ค่อยนิยมเล่นแล้ว สิ่งเหล่านี้ถูกบันทึกเป็นลายลักษณ์ที่ปรากฏในงานวิจัย ผ่านการสังเกต การลงพื้นที่ภาคสนาม และการสัมภาษณ์โดยใช้เรื่องเล่าจากความทรงจำเป็นสื่อกลาง ทำให้ได้ข้อค้นพบว่าเรื่องเล่าเป็นสิ่งสำคัญในการบันทึกความทรงจำในอดีต หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral history) สามารถสร้างคุณค่าให้เกิดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนได้ สอดคล้องกับแนวคิดของสรณัฐ ไตลังคะ (2560) ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ของเรื่องเล่ากับการสร้างอัตลักษณ์ว่า ปัจจุบันมีการให้ความสำคัญกับการเรื่องเล่ามากขึ้นในทุกวงการ เรื่องเล่าอาจใช้เพื่อสร้างอัตลักษณ์ชุมชนและเผ่าพันธุ์ เพื่อบันทึกความทรงจำและสร้างตัวตนของปัจเจกบุคคล เรื่องเล่าจึงไม่ใช่เรื่องเล่น เพราะมันเป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ในทุกวัฒนธรรม

ดังนั้นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตำบลหนองกะท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก จึงสะท้อนความหลากหลายทางด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม เนื่องจากประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีการอพยพมาจากหลายพื้นที่ กลุ่มคนเหล่านี้ได้มีการนำความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมดั้งเดิมของพวกเขามายึดถือปฏิบัติด้วย ในส่วนของคนไทยดั้งเดิมก็มีความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมที่ยึดถือปฏิบัติมาแต่อดีต เมื่อคนจากหลากหลายวัฒนธรรมมารวมอยู่ในพื้นที่เดียวกัน พวกเขาจึงมีการสร้างแนวปฏิบัติร่วมกันโดยผ่านประเพณี พิธีกรรมบางอย่าง ซึ่งประเพณีหรือพิธีกรรมเหล่านี้อาจจะถูกสร้างขึ้นใหม่ ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือประยุกต์ขึ้นมาให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ที่อยู่ร่วมกัน หรือที่เรียกว่า “พลวัตทางวัฒนธรรม” (Cultural Dynamic) มรดกทางวัฒนธรรมจึงถือเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตำบลหนองกะท้าว ที่ช่วยประสานสามัคคีให้คนที่มีความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กฤษณา ชาญณรงค์ และบารณี บุญทรง. (2555). “กวีนิพนธ์พื้นบ้านในตำบลท้ายดง อำเภอวังโป่ง จังหวัดเพชรบูรณ์.” **สัปดาห์ : วารสารการวิจัย**. 18, 1 : 127-142.
- คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. (2560). **การกำหนดลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ.2560**. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก:
<http://ich.culture.go.th/images/stories/ich-pdf/160.pdf> . วันที่เข้าถึง 1 มีนาคม 2560.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2559). แนวทางการวิจัยเพื่อการสร้างสรรค์ทุนวัฒนธรรมชุมชนนครสวรรค์ ใน **แนวคิดการวิจัยประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชนผู้นำเจ้าพระยา**. สุชาติ แสงทอง (บรรณาธิการ). นครสวรรค์: ริมปิงการพิมพ์.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2556). **นานมาแล้ว มีเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ชีวิต**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์. (2560). “อัตลักษณ์ภูมามยาว : รูปลักษณ์ ความเชื่อ และภูมิปัญญา.” **Veridian E-Journal, Silpakorn University**. 10, 3(กันยายน – ธันวาคม 2560): 868-886.
- รัตนา จันท์เทาว์. (2559). “พลวัตของบทบาทหน้าที่ประเพณีการแข่งขันเรือยาวในภาคอีสาน.” **วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์**. 33,3(กันยายน-ธันวาคม 2559) : 115-134.
- วกุล มิตรพระพันธ์ (2559). ทานมหาปาง : พิธีกรรมบอกตัวตนของคนไทลื้อพลัดถิ่น หมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอสรวย จังหวัดเชียงราย ใน **มองคติชนเห็นตัวตนชาติพันธุ์**. ศิราพร ณ ถลาง (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สรณัฐ ไตลิ่งคะ . (2560). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุชาติ แสงทอง. (2560). **นครสวรรค์ศึกษา :บันทึกเรื่องราวคนจีนปากน้ำโพธิ์**. นครสวรรค์: ริมปิงการพิมพ์.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2557). **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน -นิทานพื้นบ้าน**.พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิราพร ณ ถลาง และสุพิน ฤทธิ์เพ็ญ. (2559). งานปอยไทใหญ่ ‘เวที’ แห่งการแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่ ใน **มองคติชนเห็นตัวตนชาติพันธุ์**. ศิราพร ณ ถลาง (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ภาษาต่างประเทศ

- William R. Bascom. (1965). *Four Function of Folklore. The Study of Folklore*. Ed. Alan Dundes (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, Inc., 1965), pp.279 – 298.